

ALEKSANDAR STIPČEVIĆ

O STRUKTURI TISKOPISA IZ VITEZOVIĆEVE TISKARE U ZAGREBU

Aleksandar Stipčević
Filozofski fakultet u Zagrebu
HR 10000 Zagreb

UDK:655.1/.5(497.5):929 Ritter Vitezović, P.
Priopćenje na znanstvenom skupu
Ur.: 1995-10-16

U članku se prikazuje struktura tiskopisa iz tiskare koju je Hrvatski sabor osnovao 1694. i predao je Pavlu Ritteru Vitezoviću kao upravitelju. Autor ovog rada bavi se problemom izdanih knjiga (kalendari, pučke, povijesne, političke knjige) i naglašava njihovo značenje, opisuje njihov karakter i njihovu namjenu. Osim toga, upozoruje na odnos između religioznih i profanih knjiga koje je izdao i ustvrđuje da je Vitezović (unatoč tome što je imao dobre odnose sa zagrebačkim biskupom) u prvom redu bio orijentiran na svjetovne teme.

Analiza sadržaja tiskopisa izašlih iz Vitezovićeve tiskare u Zagrebu otežana je činjenicom što nismo u mogućnosti ni dandanas utvrditi koliko je tiskopisa proizvedeno u toj tiskari.¹ Za neka izdanja možemo s velikom vjerojatnošću reći da su postojala, ali da se do danas nisu sačuvala, odnosno da do sada nisu otkrivena. To vrijedi npr. za kalendare koje je Vitezović pod različitim naslovima tiskao svake godine, no koji su većinom nestali, jer je malo tko u to vrijeme mislio, da ih je potrebno sačuvati za buduće naraštaje.

Na osnovu danas raspoloživih podataka možemo pretpostaviti da je Vitezović tiskao ukupno četrdesetak tiskovina, ako u taj broj uključimo i onih

¹ Bilo je više pokušaja da se ustanovi što je sve Vitezović tiskao u svojoj zagrebačkoj tiskari. U novije vrijeme tim su se pitanjem pozabavili Mirko MARKOVIĆ, *Prilog poznavanju djela objavljenih u zagrebačkoj tiskari Pavla Rittera Vitezovića*, *Starine*, 60, 1987, 71-99. i Lelja DOBRONIĆ, *Vitezovićeve tiskarske djelatnost u Zagrebu*, *Senjski zbornik*, 21, 1994., 117-126.

pet, koje su tiskane od 1690. do 1693. godine na kojima ne piše da su proizvodi Vitezovićeve tiskare, no za koje je logično pretpostaviti da ih je ipak on tiskao zato što drugog tiskara i druge tiskare u to vrijeme u Zagrebu nije bilo.

Kada se baci pogled na tiskopise (njih 34) koje poznajemo po naslovu, tada primjećujemo da su oko polovica svih naslova djela samog Vitezovića, kao i to da su upravo njegova djela po značenju najvažniji proizvod njegove tiskare. Dobiva se tako dojam da je Vitezović u cijeli taj posao s tiskarom ušao ponajprije zato da tiska svoja vlastita djela. Uostalom, ako je htio učiniti ono što je mislio da treba učiniti kao rodoljub, tada drugog izbora nije ni imao nego da se sam upusti u taj rizični poslovni potez.

Drugo na što treba upozoriti su jezici tiskopisa. Od 34 poznata tiskopisa 16 ih je na hrvatskom (kajkavskom), a 18 na latinskom jeziku. Kad se promotri što je tiskano na jednom, a što na drugom jeziku, lako se može uočiti da su tiskopisi na narodnom jeziku svojim sadržajem namijenjeni puku, dok su oni na latinskom, ne samo zbog jezika već i zbog sadržaja, bili namijenjeni učenom društvenom sloju u samoj Hrvatskoj i još više onom u inozemstvu.

U skupinu tiskopisa na hrvatskom (kajkavskom) jeziku spadaju i oni tiskopisi koji se ubrajaju u proizvode pučke literature. Tu su u prvom redu kalendari. Vitezović ih je tiskao, kako se vjeruje, svake godine. Ideja o tiskanju tih kalendara pokazuje da je Vitezović shvatio potrebu svoga vremena, odnosno potrebu da podari narodu tiskopis primjeren njegovim potrebama i njegovu obrazovanju. Ti se kalendari po više nego skromnom izgledu i po podacima koje donose, u potpunosti uklapaju u onu vist pučke, supkulturne izdavačke djelatnosti koja je u Europi već imala dugu tradiciju. Zasluga je Vitezovićeve upravo u tome što je shvatio važnost takve pučke knjige u vrijeme kada je puk bio najvećim dijelom nepismen ili polupismen, ali i kada je u isto vrijeme postojala i u najširim slojevima društva potreba da se dođe bar do najosnovnijih informacija o društvu i prirodi, o povijesnim događajima i drugim zanimljivostima, koje su u ranija vremena saznavali isključivo usmenim putem. U tim kalendarima nalazimo osnovne informacije za poljoprivrednike, stočare i za priprostu gradsku populaciju (savjeti kada i kako sijati, žeti, gnojiti i sl.). Uz to nalazimo mudre izreke, narodne pjesme, poslovice i sl. Činjenica da je Vitezović kalendare izdavao svake godine, pokazuje da su oni bili dobro primljeni od čitatelja.² Oni su, naime, osim spomenutih informacija korisnih za obavljanje svakodnevnih poslova tijekom godine, donosili i informacije o

² O sadržaju starih kalendara u Hrvatskoj v. Divna ZEČEVIĆ, Pučki književni fenomen, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 1, Zagreb, 1978, 357. i d., posebice na 489-496. (sa starijom literaturom).

dalekim zemljama i dalekim povijesnim zgodama, o potresima i poplavama itd., a sve je to i te kako uzbuđivalo maštu čitatelja.

U tu kategoriju spadaju i vjerske knjige na narodnom jeziku. Ne čudi nas što takve knjige nije Vitezović tiskao na latinskom ili njemačkom jeziku, jer su se knjige na tim jezicima mogle nabaviti diljem katoličke Europe. Puku su bile nužno potrebne one na narodnom jeziku, pa je zato već 1695. Vitezović tiskao Židićev *Plamen Pobosnosti* - molitvenik koji je narodu bio potreban jer je u to vrijeme upravo molitvenik bio najpotrebnija i najpopularnija knjiga.

Zanimljivo je da je Vitezović svoju *Kroniku, aliti szpomen vsega szvieta...*, dakle neku vrstu opće povijesti (tiskanu 1696.) također napisao i tiskao na hrvatskom jeziku. U posveti toj knjizi predbacuje ranijim hrvatskim povjesničarima (Rattkayu, Tomašiću i dr.) što su svoja djela tiskali na latinskom jeziku koji narod ne razumije. Ovo je djelo napisano u duhu ranije Vramčeve *Kronike*, a namijenio ju je široj domaćoj čitateljskoj publici.

Knjige koje je namijenio strancima, tj. onima koji nisu znali čitati hrvatske knjige, tiskao je na latinskom. Bio je svjestan, da se hrvatski nacionalni interesi, za koje se zdušno borio tijekom svog života, najlakše mogu obraniti ako se argumenti u korist domovine iznose na jeziku koji je još i u njegovo vrijeme bio univerzalan u učenoj Europi.

Zato na latinskom jeziku objelodanjuje svoje programatsko djelo *Croatia rediviva* posvetivši ga tadašnjem austrijskom caru Leopoldu I. U toj, po opsegu maloj raspravi, Vitezović objašnjava, na temelju povijesnih izvora i rezultata istraživanja ranijih hrvatskih povjesničara, što je to Hrvatska, koje su to zapravo hrvatske zemlje. Objašnjava k tomu, da Dalmacija, Slavonija itd. nisu nikakve posebne zemlje, kao što to mnogi stranci misle zavedeni različitim nazivima tih pokrajina, već dijelovi Hrvatske. Ne postoji ilirski niti slavonski jezik, već su to sinonimi za hrvatski. Sve je to trebalo objasniti bečkom dvoru, ali i drugima koji su odlučivali u Beču i drugim metropolama diljem Europe o sudbini hrvatskih zemalja.

Na latinskom je napisao i tiskao svoje djelo *Stemmatographia* u stvari grbovnik s bakrorezima najvažnijih hrvatskih grbova, uz potrebna objašnjenja. Dugo je to djelo pripremao u želji da svijetu pokaže da hrvatske feudalne obitelji, regije ili gradovi imaju dugu i slavnu prošlost, te da neki od hrvatskih grbova vuku svoje podrijetlo čak iz antičkih vremena.

Pjesničko-rodoljubno djelo *Plorantis Croatiae saecula duo* iz 1703., koje je napisao nakon što se odrekao daljnjeg sudjelovanja u pograničnoj komisiji što ju je predvodio Talijan Ferdinando Marsigli, a koja je radila na razgraničenju između Turske i Austrijske Carevine. Bio je ogorčen s radom te komisije, jer je

bosanska Hrvatska ostala u rukama Turaka. I ovim djelom htio je svijet upozoriti na nepravde koje se nanose Hrvatskoj, ali je s druge strane bio svjestan da stranci ne znaju i da ne moraju znati povijest Hrvata, pa je stoga držao svojom domoljubnom obvezom da ih upozori na činjenice koje su njima nepoznate.

Treće na što treba upozoriti kada se raspravlja o strukturi Vitezovićeve tiskarsko-izdavačke djelatnosti jest omjer vjerskih prema svjetovnim knjigama. Koliko nam je poznato tiskao je svega 8 knjiga s vjerskim sadržajem. Ta činjenica pokazuje da je Vitezović koji je inače bio čvrsto povezan prijateljskim vezama sa zagrebačkim biskupom Mikulićem, ipak u prvom redu bio orijentiran prema svjetovnim (povijesnim, političkim i sl.) temama. Ta svjetovna, građanska orijentacija, njegov politički pragmatizam i rodoljublje još reljefnije dolazi do izražaja ako usporedimo sadržaj tiskovina izašlih iz njegove tiskare s onima koje su tiskali isusovci u svojoj tiskari nešto kasnije (od 1738. do 1742.). U isusovačkoj tiskari, naime, od ukupno jedanaest knjiga, devet ih je vjerskog sadržaja (najvećim dijelom Mulihove).³

ZUR STRUKTUR DER VITEZOVIĆ'S BUCHDRUCKEREI IN ZAGREB

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der Arbeit wird die Struktur der Buchdruckerei dargestellt, die das kroatische Parlament im Jahr 1694 gestiftet und dem Pavao Ritter Vitezović als dem Leiter übergeben hat. Der Autor des Artikels befaßt sich mit dem Problem der gedruckten Bücher (Kalender, Volksbücher, religiöse Bücher, politische und geschichtliche Bücher u.ä.). Er betont ihre Bedeutung, und schildert ihren Charakter und ihre Bestimmung. Außerdem, weist er an das Verhältnis zwischen der herausgegebenen religiösen und profanen Bücher, und stellt die Behauptung auf, daß Vitezović (obwohl er gute Beziehungen mit dem Zagreber Bischof hatte) in erster Linie an die profanen (geschichtlichen, politischen) Themen gerichtet war.

³ O strukturi izdavačke djelatnosti u sjevernoj Hrvatskoj, v. moj rad *Tiskarstvo i knjiga u sjevernoj Hrvatskoj do kraja 18. stoljeća*, u: 18. međunarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci - Celje 1986, Maribor, 1988, 117-123.